

УДК 005.52.658.147.11

Н. М. Мезенцева,

к. е. н., доцент, КФ ДВНЗ "Запорізький національний університет"

Т. Г. Нікульникова,

к. е. н., доцент, КЕІ ДВНЗ "Криворізький національний університет"

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

У статті розглянуто стратегію і тактику управління капіталом та визначена методика його аналізу.

In the article strategy and tactic of management a capital is considered and certain method of his analysis.

Ключові слова: управління, капітал, аналіз, оптимізація, стратегія, тактика, принципи, функції.

Key words: management, capital, analysis, optimization, strategy, tactic, principles, functions.

ВСТУП

В основу людських відносин покладено власність. Вона є визначальною як для окремих людей, колективів працюючих, так і для суб'єктів господарювання — підприємств. На рівні підприємств власність виступає як капітал, який є базою створення і розвитку підприємства та у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу.

Керівництво підприємств повинне чітко уявляти, за рахунок яких джерел ресурсів воно здійснюватиме свою діяльність і в якій сфері діяльності вкладатиме свій капітал. Від того, яким капіталом володіє суб'єкт господарювання, наскільки оптимальна його структура і наскільки доцільно він трансформується в основні і оборотні фонди, залежать фінансове благополуччя підприємств і результати його діяльності. Наявність капіталу є умовою створення та розвитку бізнесу.

Економічна важливість власного капіталу і багатогранність його структури обумовлює необхідність проведення правильного та достовірного здійснення аналізу власного капіталу та ефективного його використання на кожному підприємстві.

Капітал є важливою економічною та обліковою категорією та невід'ємною умовою функціонування будь-якого підприємства.

Питання сутності капіталу досліджувалось ще від початку осмислення фактів і явищ господарського життя та зародження економічної думки. На кожному етапі розвитку економічної науки він розглядався по-різному, мав свої особливості. Враховуючи те, що капітал — різнопланова економічна категорія, не дивним є те, що серед науковців не було єдиної думки стосовно його визначення. Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства,

він є одним із найістотніших і найважливіших показників.

Структурна перебудова промисловості та сільського господарства, відкриття внутрішнього ринку для зарубіжних товаровиробників впливають на структуру власного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм. Важливе місце у стратегії підприємства займає управління власним капіталом.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою написання статті є визначення стратегії і тактики управління капіталом, методики оптимізації його структури та внесення пропозицій, спрямованих на впровадження окремих етапів системного аналізу власного капіталу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Управління капіталом — це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з оптимальним його формуванням з різноманітних джерел, а також забезпеченням ефективного його використання у різних видах господарської діяльності підприємства [3, с. 259].

Простіше кажучи, управління капіталом — це вплив суб'єкта ринку на об'єкт управління (тобто капітал) з метою ефективного та оптимального використання цього суб'єкта для ведення господарської діяльності суб'єкта.

Управління капіталом підприємства скероване на вирішення таких основних завдань [2, с. 328]:

1) формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства;

2) оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання;

3) забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику;

4) забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з високим ризиком капіталу при запланованому рівні його доходності;

5) забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства у процесі його розвитку;

6) забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над підприємством з боку його засновників;

7) забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства;

8) оптимізація обороту капіталу;

9) забезпечення своєчасного реінвестування капіталу.

Принципи управління капіталом такі:

1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообігу;

2) планування обсягу та структури капіталу;

3) наявність системи джерел формування капіталу;

4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Управління капіталом підприємства, як і весь процес управління, містить стратегію і тактику управління. Під стратегією розуміють загальний напрямок і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Встановлюючи визначені правила й обмеження, стратегія дає змогу сконцентрувати зусилля на тих варіантах рішень, що не суперечать обраному напрямку управлінської діяльності. Тактика управління — це конкретні методи і прийоми досягнення поставленої мети у визначеній ситуації, яка склалася [3, с. 257].

Існують такі базові складові стратегії управління капіталом:

— консервативна, метою якої є отримання доходності вищої, ніж за банківськими депозитами, за значно менших ризиків, ніж на ринку акцій;

— збалансована, де очікується отримання доходності, що порівнюється з середньоринковою за найліквіднішими акціями, але з меншим ризиком;

— ризикова, де метою є отримання максимального приросту активів;

— індексна, яка призначена для інвесторів, які мають на меті отримання інвестиційного доходу з портфеля цінних паперів, сформованого на основі індексу [1].

Структура управління капіталом підприємства передбачає управління:

— власним капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо формування власного капіталу за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел);

— залученим капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо збільшення капіталу підприємства за рахунок таких внутрішніх джерел, як додаткові внески учасників (засновників), випуск акцій тощо);

— позиченим капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо збільшення капіталу за рахунок таких зовнішніх джерел, як банківський кредит, товарний (некомерційний) кредит, емісія облігацій);

— оптимізація структури капіталу, тобто визначення оптимальної структури капіталу, що вимагає вибору компромісу між ризиком та доходністю. Це ґрунтується на положенні

про те, що зростання частки позикового капіталу підвищує фінансовий ризик, а відношення збільшення прибутку до власного капіталу підвищує рентабельність власного капіталу підприємства. Але збільшення частки позикового капіталу спричиняє зростання фінансового ризику (тобто недостатності у підприємства коштів для сплати відсотків по кредитах).

Вимагає детальнішого розгляду оптимізація структури капіталу. Аналіз літературних джерел дав змогу зробити висновки, що методика оптимізації структури капіталу доцільно побудувати у два етапи:

1) проведення фінансового аналізу структури капіталу;

2) визначення інтегрованих шляхів оптимізації структури капіталу.

Розглянемо їх детальніше.

1. Оцінка реальної ринкової вартості підприємств базується на дієвості його фінансово-господарської діяльності. Виходячи із визначення власного капіталу як загальної вартості майна підприємства, можна зауважити, що реальну вартість не завжди можна визначити кількісно, зокрема, при інших рівних умовах вартість компанії, що є відомим трендом, є вищою, а отже, вищою буде і вартість майна. З іншого боку, за наявності на підприємстві власного інтелектуального капіталу його вартість (вартість розробки та проведення досліджень) не завжди відповідає ринковій вартості (конкурентні переваги, які надасть підприємству ця розробка). Тож оцінка реальної ринкової вартості власного капіталу підприємства є першим кроком до ефективного управління ним.

2. Визначення оптимальної частки власного капіталу у структурі капіталу підприємства. Враховуючи функціональне призначення власного капіталу, на мікрорівні можна виділити його позитивні риси:

— простота залучення використання (при вирішенні питання щодо збільшення обсягу власного капіталу або щодо напрямків його використання рішення приймає підприємство без участі будь-яких інших суб'єктів господарювання);

— вища дохідність та здатність генерувати прибуток (при використанні власного капіталу немає потреби сплачувати відсотки за кредитом);

— підвищення конкурентостійкості підприємства (наявність значної частки власного капіталу збільшує його платоспроможність та фінансову стійкість, що надає певних конку-

рентних переваг та статусу перед клієнтами та партнерами).

Проте використання підприємствами лише власного капіталу має і негативні риси:

— обсяг у власного капіталу обмежений, тому підприємство може втратити можливість розширення діяльності та збільшення рентабельності за рахунок залучення позикових коштів за допомогою ефекту фінансового левериджу.

Тому одним із основних питань управління власним капіталом підприємства є визначення оптимальної структури капіталу, тобто такого співвідношення власних і позикових коштів, яке забезпечує максимізацію ринкової вартості компанії.

3. Створення ефективної концепції збереження власного капіталу. Враховуючи динамічність зовнішнього середовища та підвищення конкуренції, часто основною метою підприємства є не збільшення власного капіталу, а його збереження.

Необхідність забезпечення власного капіталу на визначеному рівні знайшла своє відображення у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку у вигляді концепції збереження власного капіталу, що орієнтована на забезпечення безперервності господарської діяльності підприємства. Одним із показників збереження власного капіталу є показник "чисті активи", який визначається як різниця між активами підприємства та обсягом його зобов'язань. Подібним чином деякі автори визначають власний капітал підприємства.

Слід зазначити, що управління формуванням, використанням та збереженням власного капіталу є основним у системі менеджменту і існує навіть на малих підприємствах, а от питання визначення ринкової вартості компанії, дієвості її фінансово-господарської діяльності та формування оптимальної структури капіталу зазвичай виникають лише на великих підприємствах.

Відповідно до концепції збереження власного капіталу таке управління доцільне у разі, коли підприємство знаходиться у кризовому стані.

Результатом управління капіталом повинна бути розроблена підприємством на основі власного досвіду із врахуванням теоретичних узагальнень, наведених в економічній літературі, система показників стану і використання капіталу, наприклад:

— співвідношення власного і залученого капіталу;

— норматив власного оборотного капіталу;

— плече фінансового важеля (фінансовий леверидж).

Важлива роль в реалізації завдань з удосконалення методики аналізу власного капіталу відводиться прикладним дослідженням. За допомогою аналізу можливо вивчити зміни тенденцій, структури та динаміки складових власного капіталу впродовж вивчаемого періоду. Це має важливе значення при обґрунтуванні рівня економічних показників на перспективу. Аналіз дозволяє вивчити сутність проблеми, визначити роль кожного елементу у цьому явищі чи предметі. В організації економічного аналізу велике місце посідає його інформаційне забезпечення. Склад, зміст і якість інформації, що залучається до аналізу, мають визначальну роль у забезпеченні дієвості аналізу господарської діяльності.

Тому пропонується ввести на підприємстві систему аналізу власного капіталу, яка включає в себе наступні етапи.

1. Організаційно-підготовчий — на даному етапі систематизуються усі документи підприємства, що будуть використовуватися в аналізі. Усі джерела даних для аналізу власного капіталу поділяють на планові, облікові і позаоблікові. До планових джерел відносяться типові плани, нормативні матеріали, кошториси тощо. Джерела інформації облікового характеру містять документи бухгалтерського, статистичного, оперативного обліку, а також усі види звітності, первинна облікова документація. Ведуча роль в інформаційному забезпеченні аналізу належать бухгалтерському облікові і звітності, де найбільше повно відбиваються господарські явища, процеси, їхні результати. Дані статистичного обліку, у яких утримується кількісна характеристика масових явищ і процесів, використовується для поглибленого вивчення й осмислення взаємозв'язків, виявлених економічних закономірностей. До них відносять Звіт про фінансові результати і кредиторську та дебіторську заборгованість, Зведену таблицю основних показників, які комплексно характеризують господарську діяльність підприємства. Оперативний облік і звітність сприяють більш оперативному в порівнянні зі статистикою або бухгалтерським обліком забезпеченню аналізу необхідними даними (наприклад, про виробництво продукції) і тим самим створюють умови для підвищення ефективності аналітичних досліджень. До позаоблікових джерел інформації відносяться документи, що регулюють господарську діяльність, а також дані, що не відносяться до перерахованого раніше.

2. Розрахунковий — проведення розрахунків за схемою, яка складається з аналізу складу, структури та динаміки власного капіталу, розрахунку коефіцієнтів, що характеризують власний капітал, аналіз нерозподіленого прибутку та визначення розміру впливу факторів на нього, пошук резервів підвищення прибутку підприємства, аналіз різниці реального власного і статутного капіталу, визначення ефективності й інтенсивності використання власного капіталу.

3. Узагальнення та систематизація отриманих результатів — аналітичні висновки по отриманим результатам у формі таблиць, графіків, викладення текстового матеріалу.

4. Реалізація матеріалів аналізу — розробка заходів щодо покращення отриманих у процесі аналізу показників результатів та впровадження їх у практику діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

Капітал завжди є необхідним атрибутом діяльності — від моменту створення підприємства до його ліквідації або реорганізації. Своєю чергою, управління капіталом передбачає вплив на його обсяг і структуру, а також джерела формування з метою підвищення ефективності його використання. Налагодження механізмів управління капіталом передбачає наступне: чітку постановку цілей і завдань управління капіталом, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді; удосконалення методики визначення й аналізу ефективності використання усіх видів капіталу; розроблення напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їх аналізу і впровадження; розроблення методики оперативного управління високоліквідними обіговими активами; розроблення загальної стратегії управління капіталом; використання у процесі управління економічних методів і моделей, зокрема під час аналізу і планування; орієнтація на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 — VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

2. Матлага Л.О. Перспективи оптимізації управління власним капіталом банків України // Сталій розвиток економіки. — 2011. — С. 327—331.

3. Шпак Н.З. Система управління капіталом підприємства // Наук. Вісник НАТУ України. — 2010. — Вип. 20.10. — С. 257—261.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2012 р.